

SJEĆANJE NA ANTUNA KANIŽLIĆA U VRIJEME HRVATSKOGA NARODNOGA PREPORODA

Milovan Tatarin

Za prvake hrvatskoga narodnoga preporoda Ivan Gundulić središnja je pjesnička osobnost iz »prošatih vijekova«, u njegovoj literarnoj »dubravi« vidjeli su oni utjelovljenje idealne Arkadije za kojom su i sami težili, što se osobito osjeća u Mihanovićevoj *Horvatskoj domovini*, apoteozi slobode, ritmom i duhom nadahnutoj Gundulićevom pastirskom melodramom.¹ Iznimno poštovanje spram slavnoga Dubrovčanina kulminiralo je u Mažuranićevu dopjevu *Osmana*. Gundulić za ilirce predstavlja simbol hrvatske književne tradicije, simbol obnavljanja vertikalnoga kontinuiteta,² a njegov »superioran, jedinstven, probran ('illustre') književni jezik« — kako zapaža Ivo Frangeš — postat će »idealom Gaja i cjelokupnoga hrvatskoga narodnog preporoda«.³

Uz Gundulića, u *Danici*, tom najvažnijem ilirskom glasilu, spominjat će se i drugi dubrovački sedamnaestostoljetni pjesnici, Junije Palmotić i Ignjat Đurđević, na primjer. Odmah iza njih nalazi se jedan Slavonac — Antun Kanižlić. Oživljavanje uspomene na Kanižlića na stranicama *Danice* nipošto nije neobično. Jer, estetska relevancija jednoga dijela njegova opusa te lijepa štokavština nedvojbeno su prepoznati kao nešto vrijedno nasljedovanja.

Već u vremenu u kojemu je nastala, Kanižlićeva nabožna lirika cijenjena je, a pjesme iz njegovih molitvenika preuzimane su u druge molitvenike, ali i u

djela drukčijega žanrovskoga podrijetla, recimo epska djela u stihu (Antun Josip Turković, *Život svetoga Eustakije*, I-II, Osijek, 1795.).⁴ No, popularnost Antuna Kanižlića nije zamrla ni u 19. stoljeću. Prisutnost toga autora u kulturi hrvatskoga narodnoga preporoda (i poslije njega) možemo pratiti na nekoliko razina: izbor iz Kanižličeva pjesništva u *Danici ilirskoj*, nova izdanja Kanižličevih djela, nabožni lirski sastavci iz njegovih molitvenika u knjigama iste generičke pripadnosti, ali drugih autora, pretiskivanje spjeva *Sveta Rožalija*, biografski i književnopovijesni prikazi Kanižličeva života i djela te reminiscencije na Kanižlića u djelima nekih pisaca u vremenu nakon što je ideja o povezivanju južnih Slavena ugasnula.

U *Danici ilirskoj* (1835.-1849.)⁵ sjećanje na Antuna Kanižlića dvojako je: na njezinim stranicama donošeni su ulomci iz knjiga toga pisca, a spominjan je Kanižlić i u tekstovima drugih autora.⁶ Zanimljivo je primijetiti da su ulomci iz Kanižličevih djela zastupljeni u prva četiri tečaja *Danice*, a poslije ih više nema. Nadalje, najbrojniji su oni u trećem tečaju (šest), dok ih je u ostalima znatno manje — u drugom tečaju (1836.) jedan, u četvrtom (1838.) pak tri. Ukupno, dakle, deset navoda. Evo što su preporoditelji smatrali vrijednim zanovljene pozornosti:

- dvije crtice o govorenju istine (II, 29, 9. srpnja 1836., str. 116)⁷
- moto-ulomak iz *Svete Rožalije* (III, 2, 14. siječnja 1837., str. 5)⁸
- ulomak iz *Svete Rožalije* o prolaznosti vremena, točnije o mjesecima, godišnjim dobima i dijelovima dana (III, 2, 14. siječnja 1837., str. 8)⁹
- moto-ulomak iz *Svete Rožalije*, i to iz redosljedno treće umetnute pjesme *Hodi, trudi, nemoj stati* (III, 5, 4. veljače 1847., str. 17)¹⁰
- ulomak o »diki« i »vrimenu« iz *Svete Rožalije* (III, 6, 18. veljače 1837., str. 24)¹¹
- dio *Pisme od svetoga Alojzija* (III, 10, 11. ožujka 1837., str. 40)¹²
- pjesma *Pušite hitri u jadra vitri* iz *Svete Rožalije* (III, 17, 29. travnja 1837., str. 68)¹³
- poučna priča o »mudroznancu Sokratu« iz *Primogućih i sardce nadvladajućih uzroka* (IV, 14, 7. travnja 1838., str. 56)¹⁴
- ulomak o kupanju slavića iz *Svete Rožalije* (IV, 19, 12. svibnja 1838., str. 76)¹⁵
- ulomak o proklinjanju sna i zazivanju zore iz *Svete Rožalije* (IV, 22, 2. lipnja 1838., str. 88)¹⁶

Kao što se može vidjeti, *Sveta Rožalija* najeksploatiraniji je Kanižličev tekst — dvaput su dijelovi toga spjeva poslužili kao moto, a pet puta su tiskani dulji ulomci, i to u rubrici *Razno cvětje iz izverstnih pěsnikah ilirskih*, gdje su se i inače donosili navodi iz književnih djela, mahom dubrovačkih pisaca (D. Ranjina, D. Zlatarić, I. Gundulić, J. Palmotić, I. Đurđević), ali se može uočiti i relativno velika prisutnost izvadaka iz djela Vida Došena. Od Kanižličevih molitvenika, preporoditeljima je bio zanimljiv samo onaj pod naslovom *Primogući i sardce nadvladajući uzroci*.

U prvom tečaju *Danice* slavonsku dionicu hrvatske književnosti 18. stoljeća predstavljao je Matija Petar Katančić. Taj »Ilir iz Slavonije« — kako su preporoditelji nazivali svoje predšasnike i suvremenike — prisutan je s tri pastirska razgovora i pjesmom *Satir od kola sudi* iz zbirke *Jesenske plodine*. Nakon njega, čitateljstvu *Danice* bit će predstavljen Antun Kanižlić, osobito tijekom trećega tečaja. Treba reći da se u istom godištu često citira i Došenova *Aždaja sedmoglava*, kako u moto-dijelu, tako i u rubrici »Razno cvijeće«. Inače, Vid Došen bit će prisutan mnogo dulje na stranicama *Danice* (četvrti, sedmi, deseti i jedanaesti tečaj) nego Katančić i Kanižlić.

Nedvojbeno je da je Gaj želio upoznavati čitatelje *Danice* s piscima i njihovim djelima iz prošlih stoljeća i različitih hrvatskih sredinâ. U toj njegovoj nakani raspoznaje se određena sustavnost — tijekom jednoga tečaja donose se ekstenzivni navodi iz opusa odabranoga pjesnika. Na taj je način Gaj književnopovijesno educirao svoje suvremenike, upućivao ih u književnu baštinu, razvijao njihov ukus, konačno, »vježbao« ih je u štokavštini i privikavao ih na nju. Zanimljivo je, inače, da su odlomci iz Kanižličevih pjesmotvora birani tako da se uopće ne osjeća da je riječ o navodima iz djela religioznoga nadahnuća. Izdvojeni iz pripadajućega konteksta, stihovi iz *Svete Rožalije* i polimetrična pjesma *Hodi, trudi, nemoj stati* te jedanaest strofa iz osmeračkim, unakrsno rimovanim katrenima pisane *Pisme od svetoga Alojzija* više podsjećaju na verzifikacijski i retorički odnjegovane dionice kakve zbirke svjetovne lirike nego na izvatke iz djela nabožnoga karaktera.

Nekoliko je puta Antun Kanižlić spominjan i u tuđim radovima. Tako će, recimo, Maksimilijan Vrhovac govoriti o *Svetoj Rožaliji* u kontekstu ljepote, raznovrsnosti i čistoće »jezika ilirskoga horvatskog i slovenskog narječja«, čijem »višjem izobraženju su već davno slavni muževi svojim trudom mnogo pridonесли«. ¹⁷ U tekstu *Zasluge Slavjanah za civilizaciju evropejsku* ¹⁸ dokazuje se

da je netočna teza »da Slavjani nisu nikada bili bitni sudjelovatelji (konstituenti) duševnoga života Evrope, niti Slavjanstvo ikakvi činitelj (faktor) evropejske sile i čovječanstva; nego da sve te vitalnosti, sa svimi svojim zaslugami i sa svom svojom čestju samo *romanskim* i *germanskim* narodom pripadlaže, ka kojim su se Slavjani samo kao susjedna strana uzgred pridružili«. ¹⁹ Među inim pjesnicima, od kojih su neki — kako se kaže — »jur evropejsku slavu postigli i u inostrane jezike prevedeni«, naveden je — u društvu (nepostojećega) Čubranovića, Držića, Demetra, Đurđevića, Gundulića, Katančića, Marjanovića, Mažuranića, Milutinovića, Mušickog, Palmotića, Prešerna, Ranjine, Štoosa, Vitkovića, Vraza, Vukotinovića — i Kanižlić. ²⁰

Dvaput je Kanižlić spomenut i u tekstovima u kojima je riječ o jezikoslovnim problemima. U prvom od njih naslovljenom *Jezikoslovje Ilirsko-Dalmatinsko* ²¹ nepoznati autor Dalmatincima žustro preporučuje usvajanje Gajeve ortografske reforme i zajedničkoga »ilirskoga jezika« u knjigama, dok narječja »nek i u napredak živu slobodno u kućah, i u pučkom govoru«. ²² Učenje različitih narječja pomaže istiskivanju tuđica, pa autor članka navodi različite književnike iz dalmatinskih komuna kako bi »domorodce« upoznao sa zaboravljenim blagom u kojemu se sačuvala »ljepota materinskog jezika« i iz kojega oni mogu učiti »svoj slavni, melodički i mehki jezik«. Neobično je, međutim, da je među južnihrvatske pisce uvršten i Antun Kanižlić i njegova *Bogoljubnost molitvena*. ²³ Za razliku od ostalih navedenih djela uz koja se zapisuje mjesto i godina izdanja, kadšto izdavač, uz spomenuti molitvenik to nije učinjeno, pa se može pretpostaviti da onaj koji je tekst napisao nije poznao Kanižlićev rad. Konačno, riječ je o Kanižliću i u članku Bogoslava Šuleka *Zašto pišemo à* u kojemu se razmatra problem pisanja — a ili — e pred suglasnikom — r. ²⁴ Zagovarajući prvi prijedlog, on će kazati kako su neki Slavonci — Kanižlić, Radnic, Došen — pisali upravo — a. ²⁵

Govoreći o položaju nabožne knjige u vrijeme preporoda, Zlata Šundalić konstatira da su se i u 19. stoljeću »čitateljske navike stjecale, između ostalog, i uz pomoć djela s religiozno-moralnom funkcijom. Potvrđuju to npr. brojne isusovačke pučke misije (njih oko 1200!) održane tijekom 19. stoljeća (točnije, u njegovoj drugoj polovici), od Dubrovnika do Požege i Đakova. Ono što je u tome zanimljivo, jest veliko mnoštvo naroda uključeno u misije, koje duhovnu obnovu nije doživljavalo samo slušajući misijske propovijedi, nego i čitajući jednostavne nabožne priručnike, koji su im tim prigodama bili podijeljeni. S jedne je strane,

dakle, neposredno prakticanje vjere potpomagalo opstojnost ove literature u vremenu narodnoga preporoda, a s druge su strane i vodeći ljudi pokreta bili svjesni relativno niskog kulturnog nivoa svojih čitatelja, kojima stoga treba ponuditi jednostavno, lako štivo i narodni govor. Nabožna je literatura vjerojatno bila to — razumljivo i lako štivo koje se čitalo. Na to upućuje i ne mali broj tiskanih vjerskih knjiga u prvih sedam desetljeća 19. stoljeća.«²⁶

Kanižličevi molitvenici doživjeli su razmjerno velik broj ponovljenih izdanja: *Primogući i sardce nadvladajući uzroci* izišli su 1864. godine u Požegi pod nazivom *Važni uzroci*²⁷ dok je *Mala i svakomu potribna bogoslovica* pretiskana 1818. u Budimu. *Bogoljubnost molitvena* zanačljiva je kroz cijelo 19. stoljeće: Zadar, 1806., Budim, 1813., Požega, 1864., Rim, 1865.,²⁸ Zagreb, 1893.²⁹ Osim toga, pojedine pjesme iz tih molitvenika unosile su se i u druge molitvenike. Tako će, recimo, priređivač drugoga izdanja Knezovičeva *Puti nebeskoga* iz 1818. godine izostaviti neke pjesme prvotiska³⁰ te unijeti dvanaest novih, i to upravo iz *Bogoljubnosti molitvene*: dvije *Pisme s. Tome od Akvine* (str. 65-67, 73-75), *Zdrava morska Zvizdo* (str. 188-189), *Plać Blažene Divice Marije* (str. 237-239), *Pisma od svetoga Antuna* (str. 308-310), *Bogoljubnost na pošćenje svetoga Ivana Nepomućena* (str. 333-348), *Pisma od s. Ignacije nebo promišljajućega* (str. 371-374), *Pisma od svetog Saverije* (str. 388-391), *Pisma od svetog Alojzije* (str. 400-404), *Pisma koja se govori na misi za mrtve - Dan od srdžbe* (str. 609-612), *Pisma Davidova običajna za duše mrtvih* (130. psalam, str. 612-613), *Pisma k svetomu Dismi* (str. 362). Osim toga, priređivač devetnaestostoljetnoga izdanja Knezovičeva molitvenika — budimski knjigovežac Blaž Subotić³¹ — koristit će i Kanižličev katekizam *Mala i svakomu potribna bogoslovica* iz kojega će preuzeti *Pismu od s. Ivana Franceska* (str. 409-413).

Velik je broj Kanižličevih pjesama i u molitveniku koji se pripisuje Antunu Nagyu, a koji je pod naslovom *Ključ raja nebeskoga* objelodanjen u Budimu 1818. godine.³² Iz *Bogoljubnosti molitvene* preuzeti su ovi sastavci: 51. i 130. pokornički psalam (str. 11-13, str. 283), *Pisma s. Tome od Akvine* (str. 44-45), *Pisma s. Tome od Akvine* (str. 50-51), *Pisma od S. Križa* (str. 62-63), *Zdrava morska Zvizdo!* (str. 95-96), *Plać Blažene Divice Marije* (str. 104-106), *Pisma od s. Ivana Nepomućena* (str. 125-128), *Pisma k svetomu Dismi* (str. 138), *Pisma od svetoga Antuna* (str. 147-148), *Pisma od s. Ignacije* (str. 152-154), *Pisma od s. Saverije* (str. 161-165), *Pisma od s. Alojzije* (str. 171-174), *Pisma koja se govori na misi za mrtve — Dan*

od srdžbe (str. 280-282). Iz *Male i svakomu potrebitne bogoslovice* potječu dvije pjesme — *Uzdisanje duše pokorne k Isusu* (str. 28-30)³³ i *Pisma od s. Ivana Franceska Regis Družbe Isusuove misionara* (str. 177-181).

»Ako i površno pregledamo« — konstatira Tomo Matić — »poznatu slavonsku crkvenu pjesmaricu iz devetnaestoga vijeka *Vinac*, vidjet ćemo, da su se još dugo mnoge crkvene pjesme u Slavoniji pjevale upravo u onom obliku, koji im je dao Kanižlić, pače se uz sitne promjene tako pjevaju i danas, pa je prema tome Kanižlić — i ne uzimajući u obzir, da li je i koliko je pridonio novih pjesama — već samim priređivanjem i konačnom redakcijom starijih pjesama snažno zahvatio u razvitak pučke crkvene pjesme u Slavoniji.«³⁴

Vinac bogoljubnih pisama Marijana Jaića objelodanjen je prvi put 1827. godine, a do početka 20. stoljeća tiskan je u dvadesetak izdanja. Jaić se koristio sa dva Kanižličeva molitvenika i katekizmom kao vrelom za svoje djelo, što je, uostalom, i sâm naznačio. *Utočište Blaženoj Divici Mariji* (Mleci, 1759.), *Mala i svakomu potrebitna bogoslovica* te *Bogoljubnost molitvena* poslužili su mu kao predlošci iz kojih je preuzimao gotove molitvene tekstove, katkad ih citirajući, katkad pak u njima vršeći određene izmjene.³⁵ Iako Kanižličeva duhovna lirika u 19. stoljeću više nije imala onaj status koji je imala u vrijeme nastanka, jer su se pred tadašnju pisanu riječ postavljale zadaće drukčije naravi - »književnost u funkciji konstituiranja moderne hrvatske nacije«³⁶ - činjenica da je upravo njegova nabožna poezija prepoznata kao vrsnija u odnosu na druge obrade istih religioznih motiva, potvrđuje da je i u 19. stoljeću, barem kad je riječ o knjigama kojima je trebalo udovoljiti i tada nedvojbena živim duhovnim potrebama puka, Antun Kanižlić bio aktualan pjesnik.

Od pisaca koji su djelovali u Slavoniji u 18. stoljeću, s Kanižličem se u 19. — barem kad je o broju ponovljenih izdanja riječ — mjeriti jedino može Matija Antun Relković: 1804. godine izišle su *Ezopove basne*, *Nek je svašta* 1805., a *Satir* 1822., 1857. i 1871. Pučki karakter Relkovićevih djela svakako je pogodovao ukusu čitatelja njegova vremena, ali i onih devetnaestostoljetnih. Preporoditeljima, međutim, Relković nije bio književno zanimljiva pojava, pa na stranicama *Danice* nećemo naći navodâ iz *Satira*. Toga će se pisca spomenuti tek dvaput.³⁷ Jedanput da bi se potvrdilo da hrvatski puk slabije poznaje ćirilicu, dok Srbi dobro poznaju latinicu, zato što je, kaže se, »*Osmanščica* Gundulićeva, tako i *Satir* našega Reljkovića s kirilicum preštampan.«³⁸ Drugi put Relkovića će spomenuti Babukić u raspravi o hrvatskoj slovnici.³⁹

Najvažnije Kanižličjevo pjesničko djelo tiskano je tek poslije njegove smrti, 1780. godine u Beču zalaganjem Antuna Mandića. Ljepota *Svete Rožalije* potaknut će Ivana Krizmanića (1766.-1852.) — »čiji ce gostoljubivi dom u Mariji Bistrici kasnije postati općim stjecištem naših preporoditelja«⁴⁰ — na prenošenje spjeva o panormitanskoj divici u kajkavsko narječje (1831.)⁴¹, a potom i na prevođenje na njemački jezik.⁴² Oba su prepjeva, međutim, ostala u rukopisu. Usporedivši izdanje iz 1780. i Krizmanićev kajkavski prepjev, Dukat je utvrdio da »Krizmaniću nije bilo do toga da čuva original, u njega kao da je taština prevodioca bila jača od pijeteta prema starijem književnom djelu, pa je zato prevodeći često navlaš odstupao od originala, da svoj rad što više istakne. On je tu kao da htio da predoči, da je između 'slavonskoga' i 'horvatzkoga' jezika odista velika razlika, a time je dakako dizao cijenu i svome radu.«⁴³ Krizmanić, naime, nije Kanižličjev spjev prenio u kajkavski u istovjetnom metru (dvanaesterac s dvostrukom rimom), mijenjao je red riječi u stihu, ponegdje je mijenjao smisao, a neka su mjesta nejasna jer prevoditelj nije razumio predložak.⁴⁴ Evo kako je Krizmanić preveo onaj dio Kanižličjeva spjeva u kojemu se opisuje kupanje slavića:

Antun Kanižlič

...da se kuplju' i piju, navlastito ptičak,
kraljić ptica sviju i slava, slavićak.
Kljun u nju zamoči, pije, diže glavu,
opet pije i skoči na zelenu travu.
Pak se vrati k vodi, gleda, gdi je plitko,
pazi i obhodi, da ne vidi nitko,
pokraj briga doli skoči, krilca stere,
glavicu zamoči, kupa se i pere.
Odpočine mrva, pogleda i pazi,
kao videći crva da po brigu plazi.
Pak glavu na krivo sad nagiblje amo,
sad s desne na livo prigne opet tamo.
U pogledu onom vidi radost niku,
svoju u vodenom ogledalu sliku.
Kao da se ne će kupat, vodom brca,
gleda, kako teče, i s kljunićem štrca.

Od nike dragosti opet zaroniva,
da se u radosti ladnoj naslađiva.
Okolo se' okreće, i kano da pliva,
s krilcami trepeće i umorno ziva.
Odleti na stranu, pruža se, raskrili,
kljun tare o granu, glavom trese' i s krili.
Tribi se i čisti, perje vuće' i vadi;
da na red namisti, s kljunom češlja, gladi.
Kao da zafali za vodicu zdravu,
kako zna, nju fali i piva njoj slavu.⁴⁵

Ivan Krizmanić

Pit i krepat se navlastito on ptičak,
Kralj i dika vseh ptic imenom slavičak.
Ov kljuna zametče, pije, zdiže glavu,
Pak pije ter skoči na zelenu travu.
K vodi se povratca, gde je plitva gleda,
Obzira se, pazi da ga gdo ne zgleda.
Sad kraj brega skoči dole, krilca zbere,
Glavicu zamoči, kupajuč se pere.
Sad malo počine, pogleda i pazi,
Kak da čarva zmerja kud po bregu plazi.
Sad svoju glavicu [...] i tam nagiblje,
Sad na desno, sad na levo nju prigiblje.
V zercalu vodenom nekaj vugodnoga
Sada vidi, sebi najmre spodobnoga.
Kakti da se kupat neče, vodum berca,
Gleda kak ona teče, z kljunicem šterca.
Povoljnu nekakvu slast vseudilj vuživa,
Dok vu hladnoj radosti se naslađiva.
Kakti da bi plaval, okol se okretče,
Zajedno zevajuč, z kreljuti perhetče.
Kad na stran sleti, rasprestiva kreljuti,
Kljuna v sveržju brusi, kakti da se ljuti.

Trebi se i cisti, perje puce, vadi,
Da ga vredi z kljunom — češljom svojem — gladi.
Zadnjič i zahvaljen za vodicu zdravu,
Kak zna, tak nju hvali i njoj speva slavu.
(str. 65)

Pazeći na srok (*abab*), u njemačkom prepjevu Krizmanić se još više udaljava od originala. Riječ je, dakle, o parafrazi u kojoj se koristi drukčiji leksički materijal, a što utječe i na smisao, u koju se nose i novi stihovi, a s njima i misli kojih nema u Kanižlića.⁴⁶

O Krizmanićevu prijevodnom radu Vladoje Dukac reći će sljedeće: »Književni rad Krizmanićev, što smo ga dvojako pregledali — u prvom redu njegovo prevođenje štokavskih književnih spomenika — nije, da što, ni od kakove veće literarne vrijednosti. Ti su prijevodi samo književne igrarije, ili da pravije kažemo: razbibriga i zimnja zabavica obrazovana čovjeka bez viših literarnih pretenzija, i Krizmanić ne bi po njima zaslužio mjesto u književnoj povijesti hrvatskoj — izim možda gdje god u kakvu zakutku, u bilješci 'ispod redaka', kao živi primjer čudnijih jezikoslovnih nazora, što su u nas vladali još do u 19. vijek.«⁴⁷

Sveta Rožalija ponovno će biti objelodanjena tek 1863. godine. Izdat će je u Požegi novom grafijom Miroslav Kraljević (1823.-1877.), veliki župan požeške i virovitičke županije, izdavač *Slavonca* (1863.-1865.) i *Požeškoga pučkoga kalendara* (1863.), autor *Požeškoga đaka* (1863.), prvoga romana novije hrvatske književnosti koji se »opisima pojedinih likova, životnih navika i običaja metodološki približuje realističkoj koncepciji pisanja.«⁴⁸ Kraljević vidi Antuna Kanižlića u društvu Relkovića i Kačića, ti pjesnici čine »krasan književni vienac za naš puk« i svaki od njih svojim djelom udovoljava nekoj od njegovih potreba: »Kačić pjeva sgođe i nesgođe svoga naroda, te budi sviest i ponos narodnji; Relković predstavlja nam mane i nedostatke domaćeg života, te ga oplemenjuje i puk k napredku podtiče; Kanižlić pako bogoljubnom i svetom Rožalijom uzdiže nam srca i dušu u nadzemaljske krajeve, te nas spominje i sjeća, da čovjek nije stvoren samo za ovaj život, već da mu se sried njegovih zemaljskih trudah i brigah, veseljah i zabavah, pobrinuti valja i za vječnu budućnost duše svoje.«⁴⁹

Iako Miroslav Kraljević smisao Kačićeva, Relkovića i Kanižličeva djela u prvom redu vidi u udovoljavanju određenim utilitarnim zadaćama, ipak on neće

Kanižličev spjev u cijelosti svesti samo na vjersko-prosvjetiteljsku funkciju, nego će istaknuti i njegovu literarnu dimenziju, a samoga autora usporediti s najslavnijim Dubrovčanima: »Rožalija je između svih Kanižličevih djela bez sumnje najznamenitije, on se je njome uvrstio među prve starije slavonske pisce, i ovio si je o uspomenu svoju neuveo vienac slave i ljubavi roda svoga. Dapače on ih je Rožalijom u mnogom i nadkrilio, jer ona se pjesničkim uzletom, te milinom i bogatstvom jezika usporediti može sa svakim sličnim umotvorom našega naroda. Šteta je, da se Kanižlič više na pjesništvo dao nije, jer kako se iz Rožalije vidi, on je puno dara i sposobnosti k tomu imao, te bi se danas bez sumnje, da se je više tomu posvetio, njegova slava takmila sa slavom Gundulića i Gjorgjića.«⁵⁰ Na drugom mjestu kaže da »za nas Požežane Antun Kanižlič je što je za Dubrovčane Gundulić ili Trogirce Kanavelić«.⁵¹

Svetu Rožaliju Kraljević nije priredio u njezinu izvornom metričkom ruhu nego je dvostrukorimovane dvanaesterce »razbio« u šesterce te su od distiha nastali unakrsno rimovani katreni. Inače, u spjevu nisu vršene veće izmjene, tek je ponegdje promijenjen poredak riječi u stihu. Razlozi razvezivanja dvanaesteraca mogli bi biti recepcijske naravi — šesterci su svakako bliži pučkom uhu.

Pojavit će se u 19. stoljeću i prvi tekstovi o Kanižličevu životu, njegovim katekizmima i molitvenicima te *Svetoj Rožaliji*. Tekst Andrije Rumplera *Na uspomenu Antunu Kanižliču*⁵² prvi je napis o tom slavonskom piscu u kojemu se - uz nekoliko biografskih podataka⁵³ — govori o *Maloj i svakomu potrebnjoj bogoslovcu*, *Kamenu pravom smutnje velike*, *Bogoljubnosti molitvenoj* i *Svetoj Rožaliji*. Josip Forko u prvom dijelu svojih *Crtica iz »slavonske« književnosti u 18. stoljeću*⁵⁴ najviše prostora posvećuje spjevu o »panormitanskoj divici« i *Kamenu pravom smutnje velike*, opširno prepričavajući njihov sadržaj. Forko, nažalost, nije vidio izdanje *Svete Rožalije* iz 1780. godine nego Kraljevićevo, pa otuda netočan podatak da »pjesmotvor izpjevan je u šestericima tako, da se sriću prvi sa trećim, drugi sa četvrtim stihom«.⁵⁵ Od ostalih Kanižličevih nabožnih djela njemu su poznati samo molitvenici *Primogući i sardce nadvladajući uzroci* i *Bogoljubnost molitvena*, dok je o *Utočištu Blaženoj Divici Mariji* i *Maloj i svakomu potrebnjoj bogoslovcu* citao u Šafaříkovoju bibliografiji iz 1865. godine, ali ih sâm nije vidio. Poslije će Forko nabaviti *Utočište* i o njemu kratko izvijestiti u radu *Molitvenici i pjesmotvor o »sv. Alojziju« otca Antuna Kanižliča, Požežanina, isusovca*⁵⁶ u kojemu je, inače, donesena integralna verzija pjesme o sv. Alojziju iz *Primogućih i sardce*

nadvladajućih uzroka. O razlozima tiskanja upravo toga Kanižličeva sastavka autor kaže: »Svrha mi je bila kod toga dvojaka 1) da se taj pjesmotvor učini poznatim i onima, koji ne mogu tako lako doći do onoga Kanižličeva molitvenika; 2) da i ja što god doprinesem 300 godišnjoj slavi sv. Alojzija.«⁵⁷

Podaci koje Matija Pavić iznosi o Kanižliću u drugom dijelu rada *Književna slika Slavonije u 18. vijeku*⁵⁸ nisu novi. Riječ je uglavnom o nabranjanju već poznatih naslova katekizama i molitvenika (*Utočište Blaženoj Divici Mariji, Primogući i sardce nadvladajući uzroci, Mala i svakomu potrebna bogoslovica, Bogoljubnost molitvena*) te sasvim kratko navođenje teme *Svete Rožalije* i *Kamena pravoga smutnje velike*. Književnopovijesno najutemeljeniji tekst o Antunu Kanižliću u 19. stoljeću napisao je Ivan Scherzer.⁵⁹ On će prvi analitički progovoriti o dobi u kojoj je Kanižlić pisao spjev, o njegovim izvorima, o legendama kojima se mogao nadahnuti, o podrijetlu alegorije, o razvedenoj kompoziciji i retoričkom aspektu djela, jeziku, posebno pak o odnosu između *Svete Rožalije* i religiozne poeme *Uzdasi Mandalijene pokornice* Ignjata Đurđevića.⁶⁰

U drugoj polovici prošloga stoljeća postavljeni su, dakle, sasvim solidni temelji za daljnje proučavanje Kanižličeva života i književnoga rada. Doduše, nedostajalo je njegove cjelovite biografije, griješilo se u navođenju godine rođenja, nisu poznavana sva Kanižličeva djela (nijedan od spomenutih autora, recimo, nije naveo *Bogoljubstvo na poštenje svetoga Franceška Saverije*). Unatoč tim manjkavostima, spomenuti tekstovi neprijeporno su važni u studiju Kanižličeva pjesništva već i zbog činjenice da su u *Svetoj Rožaliji* prepoznali najliterarnije djelo nastalo u Slavoniji u 18. stoljeću zbog kojega je »Kanižlić ravan dubrovačkim pjesnicima, ako ih nije previsio.«⁶¹ Osim toga treba prikriti, da Kanižlić dokazuje, da slavenska književnost nije bila kao kakvim zidom odijeljena od dubrovačke.«⁶²

Spominjat će Antuna Kanižlića u nekim svojim djelima i Josip Eugen Tomić (1843.-1906.). On, recimo, u pripovijetku *Opančareva kći*, objelodanjenu u *Vijencu* 1871. godine, upleće i sljedeću rečenicu:

U sobi je stari Bono zamišljeno pušio svoju lulu, a teta Reza molila se Bogu iz Kanižličeva molitvenika: »Ključ raja.«⁶³

Dakako, autor je iznio apokrifnu činjenicu, jer Kanižlić nikad nije napisao molitvenik pod spomenutim naslovom. Otkuda Tomiću taj podatak, saznajemo iz njegova teksta *Antun Kanižlić i njegovo doba* gdje se, među ostalim, kaže: »I pisac

ovih redaka imao je često u ruci prekrasna sadržaja, srednje veličine molitvenik pod naslovom 'Ključ raja', o kojemu se je kazalo, da je od Kanižlića, što je vrlo vjerojatno, jer u tom molitveniku ima i pjesama, koje su mogle samo iz pera Kanižličeva poteći. Taj molitvenik bijaše vlasništvo Antuna Akšamovića, sada već pokojnoga svećenika nadbiskupije zagrebačke, rodom Kutjevanina.«⁶⁴ Tomic je, zasigurno, poznao već spomenuto budimsko izdanje iz 1818. godine koje je potpisano inicijalima A. N. i u kojemu se doista nalaze mnoge Kanižličeve pjesme. U povijesnom romanu *Kapitanova kći* iz 1884. godine, čija je radnja smještena u 18. stoljeće, Tomić će Antuna Kanižlića uvesti u radnju, posvećujući mu odulji paragraf u kojemu toga požeškoga isusovca prikazuje s mnogo naklonosti. Tomić je poznao Kanižličev životopis koji je napisao Andrija Rumpfer, a u kojemu se Kanižlić prikazuje i kao ljubitelj prirode.⁶⁵ Nedvojbeno je, međutim, da je on Kanižlića zapravo smjestio u idiličan krajobraz vlastite požeške mladosti⁶⁶:

Kaže usmeno predanje da mu je najmilija zabava bila boraviti usred prirode, šetati po brdima i visovima svoga zavičaja, verati se po njegovim prodolicama i otajstvenim uvalama, i posvuda svojim pjesničkim duhom upijati sve krasote i tajne prirode. On je morao, dakle, dobro poznavati kršni Sokolovac i strmu Garevicu, ubavi Vranovac i pitomi Vranduk. Mora da je često zalazio u pitomu dolinicu Jagodnjak, gdje rastu najslađe jagode kozare, u onaj osojni Grgindol, gdje najviše cvate mirisna đurđica, u hladoviti Kapavac i na samotni izvor Košutičku pod Sokolovcem, kamo podvečer dolaze na stotine ptica na vodu. Čovjek bi se okladio da je na tom vrelu on motrio kupanje slavića, koje je onako dražesno i vjerno, na sramotu najvještijemu kistu slikarskomu opisao u *Rozaliji Panormitanskoj*. Čovjek koji se u prirodi najradije kreće, koji je obožava i miluje, mora da bude blage duše i krotke ćudi.⁶⁷

Zbog estetske relevancije jednoga dijela književnoga stvaralaštva — ponajprije *Svete Rožalije* - Antun Kanižlić u 19. stoljeću nije zaboravljen i zapostavljen. Za preporoditelje taj je spjev nemimolazna sastavnica književne tradicije, pa su na stranicama *Danice ilirske* višeputno donosili njegove ulomke i na taj način čitatelje onoga vremena upoznavali s rafiniranošću Kanižličeve poezije. Osim toga, tri su se njegova molitvenika i dalje pretiskivala, osobito pak *Bogoljubnost molitvena*, a nabožni stihovi prenošeni su u druge molitvene knjige. Konačno, ponovno objelodanjivanje *Svete Rožalije* možda jest čin domorodca

zatravljena vlastitim zavičajem, ali je ono i nešto više od toga — potvrda da je 19. stoljeće Antunu Kanižliću doista splelo — poslužiti ću se riječima Miroslava Kraljevića — »neueo vijenac slave i ljubavi«.

BILJEŠKE

¹ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb — Ljubljana, 1987, str. 92.

² Aleksandar Flaker, *Struktura kulture hrvatskog narodnog preporoda*. U: *Stilske formacije*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, ²1986, str. 136.

³ Ivo Frangeš, *Gundulić i hrvatski narodni preporod*. Forum, 7-8, Zagreb, 1989, str. 190.

⁴ Iz *Bogoljubnosti molitvene* (Trnava, 1766.) preuzeo je Turković sekvenciju *Dies irae* (I, str. 213-215), a iz *Male i svakomu potrebne bogoslovice* (Trnava, 1773.) pjesme *Isukrst nam slavni uskrsnu* (I, str. 188-189), *Ja virujem, ja se ufam* (I, str. 264-265) te pjesmu *Marijo, Marijo* (II, str. 206-209).

⁵ U radu se koristim reprint izdanjem *Danice* koje je u pet knjiga izišlo u nakladi Libera i Instituta za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, urednik Ivo Frangeš, Zagreb, 1970-1972.

⁶ Zanimljivo je da se u *Kolu* Antun Kanižlić spominje samo jedanput. Riječ je o tekstu Mirka Bogovića *Kratki pregled naše književnosti. Od g. 1835 do najnovije doba. Kolo*, IX, Zagreb, 1853, str. 36-53. Evo toga ulomka: »Rečeno bi gore više, da se velika i plemenita kakova pomisao u pravi i sgodni čas potaknuti mora, ako se hoće da dobrim urodi plodom, a to je živa istina, koju najbolje posvedočiti može dogodovština svēta, gdje je mnoga uznosita i plemenita pomisao ili sasvim propala ili neurodila željenim plodom, a to samo s toga, što nije potaknuta u sgodno vrēme. Al netreba nam pozivati se na dogodovštinu svēta, kad imamo domaćih primērah, koji su nam ne samo glede srodnosti predmeta već i glede vremena najbliži. Neima dvojbe, da će svakom izobraženom južnom Slavenu poznato biti, kako je u prošlom 18. stouletju, pa i početkom našega vēka u ovim našim pokrajinama bilo pojedinih rodoljubah i učenih ljudi, koji su izdavanjem svojih dēlah bēlodano dokazali, da im je stalo do napredka duhovnog naroda svoga; tako je n. p. poznato, da su puno zaslužni muževi kao: P. Vitezović (Ritter), I. Bēlosteneć, A. Jambrešić, V. Došen, A. Kanižlić, B. A. Kēřčelić, A. Kačić, F. Kornig, P. Katančić, I. Kēřmpotić, M. i St. Relkovići, ...« (str. 41). Bogovićeve tekst nalazi se u četvrtoj knjizi pretiska *Kola* koje je 1993. godine izišlo u nakladi Erasmus naklade.

- ⁷ Nisam, nažalost, uspio utvrditi otkuda potječu ti navodi.
- ⁸ »Da je 'čas' i 'sada' sve jedno, to znamem, / Što je pako, i kada? znadem i neznamem.« Stari pisci hrvatski, knjiga XXVI, priredio Tomo Matić, JAZU, Zagreb, 1940, str. 57 (stih 565-566).
- ⁹ Stari pisci hrvatski, knjiga XXVI, str. 51-53 (stih 349-410).
- ¹⁰ »Prêko verha ove gore / Jur jest sverha; nuto zore! / Jur se bëli rajski dan.« U Matićevu izdanju *Svete Rožalije* to su stihovi 2856-2858. Nav. dj., str. 120.
- ¹¹ Nav. dj., str. 56-57 (stih 531-564).
- ¹² Ta je pjesma unesena u molitvenik *Primogući i sardce nadvladajući uzroci* (Zagreb, 1760.), str. 222-246. U *Danici* je tiskan tek dio pjesme, i to pod naslovom *Noć*. Prireditelj je donio samo jedanaest strofa. Treba reći da je osmu strofu izvornika izostavio te sedmu nastavio devetom.
- ¹³ Stari pisci hrvatski, knjiga XXVI, str. 102-103.
- ¹⁴ »Čita se kod mudroznanca *Sokrata*, kada mu učenici kao meštru svomu, platju i darove donesoše, dodje i siromašak jedan imenom *Eskines*, i ponizno reče: 'Moj predobri meštre! ja siromah neimam ništa, što bi ti dati mogao; nego ti poklanjam ovo jedino, što imam; to jest, *mene istoga*; primi dakle dragovoljno ovi darak, i misli, premda ti drugi mnogo dadoše, više za se zadržāše.' — Darom ovim zadovoljan meštar *Sokrates*, odgovori mu: '*Nastojati ću, da te boljega vratim tebi istomu, nego sam te uzeo.*'« U Kanižličevu molitveniku taj se dio nalazi na str. 83.
- ¹⁵ Stari pisci hrvatski, knjiga XXVI, str. 88-90 (stih 1696-1780).
- ¹⁶ Nav. dj., str. 69-71 (stih 1015-1078).
- ¹⁷ *Poziv pokojnoga episkopa Maximiliana Verhovca rakitovackoga na sve duhovne pastire svoje episkopie, g. 1813. izdat. Danica ilirska*, III, 24, 1837, str. 93.
- ¹⁸ *Danica ilirska*, VI, 49, 1840, str. 195-196; 50, str. 199-200; 52, str. 205-208.
- ¹⁹ *Danica ilirska*, VI, 49, str. 195.
- ²⁰ *Danica ilirska*, VI, 52, str. 208.
- ²¹ *Danica ilirska*, VII, 11, 1841, str. 41-42; 12, str. 45-48; 13, str. 49-51.
- ²² *Danica ilirska*, VII, 12, str. 46.
- ²³ *Danica ilirska*, VII, 13, str. 50.
- ²⁴ *Danica ilirska*, XII, 27, 1846, str. 109-110; 28, str. 112-114. Šulek je, inače, potpisan pseudonimom —k.
- ²⁵ *Danica ilirska*, XII, 28, str. 114.
- ²⁶ Zlata Šundalić, *O izdanjima jednoga Kanižličeva pjesmotvora*. Dani Hvarskog kazališta XXIV, Književni krug, Split, 1998, str. 195-196.
- ²⁷ Tomo Matić, *Život i rad Antuna Kanižlića*. Stari pisci hrvatski, knjiga XXVI, str. XXIV (bilješka 19). Zlata Šundalić govori o isusovcu Vinku Basileu (1811.-1882.) kao prireditelju *Važnih uzroka*, napominjući da ju je na tu činjenicu upozorio Mijo Korade. Nav. dj., str. 222 (bilješka 1).

²⁸ »U Rimu je 1865. godine tiskana knjiga *Kratka promišljanja i molitve O. Antuna Kanižlića Druž. Isus. s' apoštolstvom molitve za katolička poslanstva po Slovincih na jugu* (138 stranica), čiji je sadržaj najvećim dijelom korespondentan s onim iz Kanižličeve *Bogoljubnosti molitvene* (Budim, 1794.). Iste su godine ista *Kratka promišljanja* objavljena kao adligat knjizi *Razmišljaj ovo dobro. Napisao O. Bartol Baudrand Družbe Isusove a preveo o. v. b. iste dr. za katolička poslanstva po Slovinskih državah na jugu*. S dodatkom *Molitavah i razmišljanjah.*« Zlata Šundalić, nav. dj., str. 224-225 (bilješka 20). Da je prireditelj rimskoga izdanja V. Basile svjedoči Matija Pavić: »Još u naše dane (1865) mislio je pokojni Isusovac Basile, da će 'po slovinskih državah na jugu' Kanižličeva razmišljanja rado biti primljena te ih ponovno izda u Rimu.« *Književna slika Slavonije u 18. vijeku*. Glasnik Biskupija bosanske i sriemske, tečaj XVII, broj VIII, Đakovo, 30. travnja 1889, str. 113.

²⁹ Tomo Matić, nav. dj., str. XXXIII.

³⁰ Vidjeti moj rad *Kako su se u Slavoniji u 18. stoljeću prepjevali psalmi*. U: *Od svita odmetnici*, Književni krug, Split, 1997, str. 21-24.

³¹ Ivan Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata*. Rad JAZU, 355, Zagreb, 1969, str. 694.

³² O Nagyu kao autoru govori Ivan Kukuljević Sakcinski u *Bibliografiji hrvatskoj*, Zagreb, 1860, str. 107. O tome vidjeti rad Vlaste Rišner *Tragom Matičeve bilješke o Antunu Nagyu*. U: *Tomo Matić, književni povjesničar i filolog*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998, osobito str. 261-262.

³³ Dulja varijanta te pjesme (29 strofa) javlja se već u knjizi *Bogoljubne pisme* (Trnava, 1736, str. 45-49) koja se pripisuje Jurju Mulihi. Pokušao sam dokazati da je taj sastavak — ispunjen tipičnim baroknim figurama — napisao upravo Kanižlić. Vidjeti moj rad *Jesu li neke pjesme u Mulihovim Bogoljubnim pismama (1736) doista Kanižličeve?* U: *Zaboravljena Oliva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999, str. 70-131.

³⁴ Tomo Matić, nav. dj., str. XXXVIII.

³⁵ Problem Jaićevih posudbi obradila je Zlata Šundalić u radu *Crtica o Vincu bogoljubnih pisamah ili ponešto o odnosu Jaić — Kanižlić — Mulihi*. Dani Hvarskog kazališta XXIII, Književni krug, Split, 1997, str. 417-455.

³⁶ Taj je termin predložio Aleksandar Flaker u tekstu *Nacrt za periodizaciju novije hrvatske književnosti*. U: *Književne poredbe*, Naprijed, Zagreb, 1968.

³⁷ *Danica ilirska*, I, 31, 1835, str. 122; II, 15, 1836, str. 60.

³⁸ Vjekoslav Babukić, *Listi dvih slavonskih domorodcev o pravopisu ilirskom*. *Danica ilirska*, I, 31, 1835, str. 122.

³⁹ Vjekoslav Babukić, *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga*. *Danica ilirska*, II, 15, 1836, str. 60.

⁴⁰ Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Matica hrvatska, Zagreb, ²1961, str. 412.

⁴¹ *Szveta / Rosalia / Panormitanzka Devicza / zkinchena y zpiszana / po / Antonu Kanislichu / Posesanu. / Kniga pritzkana vu Bechu Gheleana szlovami / 1780. / Iz Slavonzkoga na Horvatzki Jezik preneshena / 1831*. Rukopis je pohranjen u zbirci rijetkosti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturom R 3529. Opis rukopisa vidjeti u: Šime Jurić, *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, knjiga 1, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1991, str. 230.

⁴² »Kajkavski prijevod 'Sv. Rožalije' potječe iz godine 1831. Kad je nastao njemački prijevod, ne znamo, jer se izgubio natpisni list toga prijevoda, no kajkavski je prijevod stariji, jer se u njemačkom pominje vlastiti hrvatski prijevod. Zacijelo je njemački izrađen ne dugo vremena iza hrvatskoga prijevoda, a moguće je i to, da je prevodilac obadva prijevoda radio uporedo. Pismo je u obadva rukopisa ponešto starački nemarno te pokazuje otprilike isti karakter, pa se i po tome daje zaključiti, da oba prijevoda nijesu vremenom razdaleko.« Vladoje Dukat, *Život i književni rad Ivana Krizmanića*. Rad JAZU, 191, 1912, str. 40. Krizmanićev njemački prijevod *Svete Rožalije* čuva se — zajedno s njegovom književnom ostavštinom — u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod signaturom XV 28.

⁴³ Nav. dj., str. 42.

⁴⁴ Nav. dj., str. 41-45.

⁴⁵ Stari pisci hrvatski, knjiga XXVI, str. 90.

⁴⁶ Vladoje Dukat, nav. dj., str. 45-49.

⁴⁷ Nav. dj., str. 55.

⁴⁸ Krešimir Nemeč, *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*. Znanje, Zagreb, 1994, str. 69.

⁴⁹ *SVETA ROŽALIJA, / PANORMITANSKA DIVICA, / NAKIĆENA I IZPIVANA / PO / ANTUNU KANIŽLIĆU / POŽEŽANINU. / DRUGI PUTA IZDAO / MIROSLAV KRALJEVIĆ. / U POŽEGI. / Tisak Miroslava Kraljevića. / 1863.*, str. III.

⁵⁰ Nav. dj., str. IV.

⁵¹ Nav. dj., str. XIV.

⁵² Zagrebački katolički list, IV, 45, Zagreb, 6. studenoga 1852, str. 353-356.

⁵³ Rumpler će prvi iznijeti netočan podatak da je Kanižlić rođen 20. studenoga 1700. godine, a ne — kako je poslije dokazano — 6. studenoga 1699.

⁵⁴ Izvješće o kralj. velikoj realci u Osijeku koncem školske godine 1883/4. Osijek, 1884, str. 8-23.

⁵⁵ Josip Forko, nav. dj., str. 21.

⁵⁶ Program kralj. velike realke u Osijeku za školsku godinu 1890/1. Osijek, 1891, str. 32-44.

⁵⁷ Josip Forko, *Molitvenici i pjesmotvor o »sv. Alojziju« otca Antuna Kanižlića, Požežanina, isusovca*, str. 34.

⁵⁸ Str. 113-114.

⁵⁹ A. Kanižlića »Sv. Rozalija« i »Kamen pravi smutnje«. *Nastavni vjesnik*, III, 3, Zagreb, 1895, str. 201-217.

⁶⁰ Napominjem da se i Scherzer koristio Kraljevićevim izdanjem *Svete Rožalije*, »jer je svakomu pristupnije od prvoga izdanja i jer je, kako sam se uvjerio, osim nekkih malenkosti sasvim točno«. *Nav. dj.*, str. 203 (bilješka 1).

⁶¹ Govoreći o baroknom aspektu Kanižlićevih pjesama rasutih po njegovim molitvenicima, Zoran Kravar će primijetiti i sljedeće: »Takvi i slični stihovi posvećeni temi mističkoga jedinstva najbolje su, po mom sudu, što je Kanižlić napisao kao lirik. Nije, međutim, isključeno da oni ostavljaju za sobom i iskaze dubrovačko-dalmatinskih pjesnika na istu temu. Najdulji i najrazrađeniji dubrovačko-dalmatinski pjesnički tekst posvećen temi ekstatične ljubavi vjerojatno je sedmo pjevanje Đurđevićevih *Uzdaha Mandalijene pokornice*. Đurđevićev pristup tom teškom predmetu u načelu je usporediv s Kanižlićevom strategijom i lako je moguće da joj je bio uzor. Ipak, u izboru i izvedbi figura koje se u njega popunjavaju siromašnim rječnikom nebeske ljubavi pokazuje dubrovački pjesnik određeni manjak stilotvorne imaginacije... U Kanižlića djeluje tematski srodan tekst elastičnije i životnije, što je postignuto ponajviše asimetričnim i aritmičnim rasporedom figura kao i stalnom i podjednako aritmičnom izmjenom rečeničnih intonacija. Osim toga, Kanižlić se čuva doktrinarnih formulacija, očito stoga da duševno stanje sveca koji govori iz ekstaze ne bi načinio neuvjerljivim.« *Barok u slavonskoj književnosti*. U: *Nakon godine MDC*, Matica hrvatska, Dubrovnik, 1993, str. 143-144

⁶² Ivan Scherzer, *nav. dj.*, str. 211.

⁶³ *Opančareva kći*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 45, priredio Miroslav Šicel, Matica hrvatska, Zagreb, 1970, str. 50.

⁶⁴ *Narodne novine*, LXVI, 7, Zagreb, 10. siječnja 1900.

⁶⁵ »Prêko Aršlanovacah, medju smêrnimi ove požeške ulice zanatlijskimi kućami, vodi šetajućeg čovêka upravni drum nuz podnožje plodonosnih berdaščah, - od kojih na najbližjem već je odavna mêsto ozbiljna razmišljanja, skrušena pokajanja, naime tiho groblje sv. Ilie, u posljednje doba nastojanjem preč. kanonika i župnika g. Sviranića ujedno s crkvom lêpo obradjeno i uredjeno. Od ovog divne lêpote mêsta pozivlje krasna okolica na koj korak i dalje, te odatle četvert ure napram Pleternici smotriš po bogoljubnih obiteljih u podobnoj lêpoti deržanu prijaznu priliku drage Gospe, ka kojoj ne samo na veće blagdane, već i u drugo doba možeš hodočasteće iz varoši, želeće k viru milostih pristupljati po onoj blaženoj, koja Previšnjeg nikad neuvrêdi. — Ova navedoh, jerbo ovo mêsto milo nêkoč biaše i A. Kanisliću, kamo on obično izlaziaše u šetnju, i gđê pred jednom odanj izloženom slikom bl. D. M. s njom tamo u veselju uzveličavaše Gospoda neba i zemlje. Kao što je

preděl ovaj već radi svoje spoljašnje krasote mnogim mio, to je on jošte više omilio mnogim radi Kanislićeve ljubavi pram bl. D. M., koji onu priprostu njegovu sliku zaměníše sa sadanjim velelěpnim kipom Gospe, i iz toga može se zaključiti na štovanja dostojnu verlinu Antuna, na ljubav njegovu prama veličini nelaživoj.« Andrija Rumpler, nav. dj., str. 353-354.

⁶⁶ O Kanižličevim odlascima u požešku okolicu piše Josip Eugen Tomić u radu *Antun Kanižlić i njegovo doba*: »Sudeći po njegovim djelima, Kanižlić je bio iskreno nabožan, učen, blaga temperamenta i osobiti ljubitelj prirode. O njem je životopisac mu kanonik Andrija Rumpler po tradiciji, koja se je sačuvala do najnovijeg vremena, pribilježio, da mu je bila najmilija šetnja prema Pleternici, gdje da je rado počivao i divio se krasnoj prirodi na humku izpod brda Vranduka, gdje se danas nalazi kip bogorodice, pa je do danas najmilija šetnja pobožnomu pučanstvu, koje taj sveti kip marljivo polazi, i Bogu se moli. S te točke krasno je pogledalo na 'kolo gora', koje obuhvata čarobnu požešku dolinu. Samo Kanižličevo oko, koje se je toliko zanosilo ljepotom prirode, moglo je naći tu točku, koju i sadašnja generacija toliko cieni. Da je Kanižlić ovim pravcem najvolio šetati u svojih prostih časovih, vjerojatno je i s toga, što su Isusovci imali na Vranduku krasan vinograd s malom vilom, koji je danas vlasništvo dra. Ignjata Thallera. Kanižlić je na spomenutom humku dao namjestiti sliku bogorodice, pred kojom je sproveo mnoge časove svoga života u pobožnom razmatranju.« Narodne novine, 8, 11. siječnja 1900.

⁶⁷ *Kapitanova kći*. U: Djela Josipa Eugena Tomića, svezak 2, uredio Slobodan Novak, Zora, Zagreb, 1966, str. 83.